

Любов Сливка
(Івано-Франківськ)

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОСОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ ШЛЯХТИ ГАЛИЧИНИ ВПРОДОВЖ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У ХІХ ст. дрібна шляхта була окремою етносоціальною верствою населення Галичини. До неї належали особи, які виводили своє походження з привілейованого шляхетського стану. Завдяки цілісності соціальних цінностей та інтересів, що проявлялися в їхній свідомості, поведінці, елементах культури, вони виділялися в окрему групу й проживали компактними поселеннями або розпорошено серед сільського населення.

У науковій та публіцистичній літературі дрібну шляхту означено поняттями «ходачкова», «чиншова», «околишня», «загородова», «засцянкава», «загонова», «веретяна», «постоляна», «сірячкова», «кожушкова». До неї належать родини Витвицьких, Височанських, Бережницьких, Березовських, Драгомирецьких, Дрогобицьких, Грабовецьких, Жураківських, Ільницьких, Княгиницьких, Комарницьких, Топольницьких, Терлецьких, Яворських, Арсеничів, Геників та ін.

Для комплексного висвітлення етносоціального розвитку шляхти автором у 2004–2005 рр. проведено польові дослідження в шляхетських селах Витвиця Долинського р-ну, Бережниця і Боднарів Калуського р-ну, Березів Нижній та Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., Корчин Сколівського р-ну, Матків, Нижнє Гусне, Верхнє Висоцьке, Комарники, Ільник Турківського р-ну Львівської обл., Збручанське та Залісся Борщівського р-ну Тернопільської обл. Дослідження проведено у формі експедицій у населені пункти методом інтерв'ювання респондентів. Було опитано 30 осіб, які народилися від 1903 р. по 1926 р. У зв'язку з віддаленістю хронологічних рамок дослідження були зафіксовані спогади більшості старожилів про становище шляхти в міжвоєнні роки, а та-

кож їхні спогади з розповідей їхніх батьків і родичів про становище цього стану наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Респонденти, особливо старші за віком, є носіями успадкованої інформації про етносоціальний розвиток шляхти до 1914 р. Тому вибірково, при науковому критичному підході, їхні свідчення можна вважати достовірними.

Під час експедицій вдалося уточнити місцеві самоназви шляхти і селян: шляхта в Березовах називала селян «мужиками», в с. Комарники – «рустикальними», в селах Матків, Нижнє Гусне, Верхнє Висоцьке, Ільник – «хлопами»; селяни називали «шлехту» – «хрунями», «мурґами».

Опитування підтвердили, що шляхта, як і решта селян, вела своє господарство: займалася землеробством і паралельно відгодівлею худоби. Якщо ж були відповідні природні умови, то сільські мешканці займалися сплавом лісу. Так було в с. Корчин, де селяни разом з шляхтичами трелювали (сплавляли) ліс по річці Стрий [3]. Як і більшість селян, шляхта розвивала такі промисли, як млинарство, гуральництво, пасічництво, ткацтво. У с. Витвиця шляхетська родина Витвицькі займалася шевським ремеслом, тому її по-вуличному ще називали «Шевчишині» [1].

У зведенні житла та хатнім інтер'єром дрібна шляхта майже не відрізнялася від селян. Перебуваючи в однакових соціально-економічних умовах, дрібна шляхта споживала таку ж їжу, що й селяни. Незначна відмінність у раціоні виявлялася хіба що в заможніших господарів. Під час дослідження нам зустрічався вислів «шляхетський борщ», зокрема в с. Ільник [21].

Польові дослідження дали змогу визначити як локальні, так і загальні етнографічні риси вбрання дрібної шляхти. Однотонні строгі кольори були характерною ознакою шляхетського одягу. К. Клиник розповідала, що в с. Витвиця інколи шляхта заздрила «хлопам» і зауважувала, що вони одягалися в «кольорове» [1]. Дрібношляхетська верства в с. Бережниця Шляхетська, на відміну від селян, більше «носилася по-панськи», в однотонному одязі без вишивок [7]. Яскравою ілюстрацією такого стилю є розповідь С. Берестної, жительки с. Залісся, про свою бабусю Дорбакевич Апполонію, 1876 р. н. Зі спогадів відомо, що ця жінка

мала одяг темних відтінків, носила довгу вовняну спідницю на підшивці («гальці»), темні блузки з комірцями, які заціпалися гудзиками, чорну хустку з гаптованими шовком квітами [24]. Так одягалися шляхтянки і в сусідньому с. Новосілці (тепер с. Збручанське Борщівського р-ну Тернопільської обл.).

У деяких селах Галичини шляхта намагалася уникати оздоблення вбрання вишивкою або робила її вузенькою смужкою. Встановлено, що так було в с. Бережниця Шляхетська на початку ХХ ст. Мешканці с. Збручанське досі мало використовують вишивку, на відміну від сусідніх сіл (Залісся, Іване Пусте), де нею майже повністю заповнюють сорочку [7, 8, 22, 23]. Відсутність вишивання, як елементу народної (сільської) культури, в окремих місцевостях підсилювала усвідомлення своєї інакшості особами шляхетського походження. Жителька с. Збручанське Д. Бінковська (Адамовська) розповідала: «В Залісся [сусіднє село. – Л. С.], то інакше ходили. Там носили вишивані сорочки, горбатки (спідниці). У нас не носять вишиваного» [22]. Зрідка прикрашали сорочки та кептарі (нагрудний одяг) вишиванням і в Березовах, на відміну від навколишніх сіл, де вони характеризувалися багатою вишивкою.

Одяг дрібної шляхти не відрізнявся від зразків загальноукраїнського костюма. У ньому яскраво виявлялися місцеві етнографічні ознаки. На Бойківщині, зокрема в с. Корчин Шляхетський, ще на початку ХХ ст. шляхтичі, подібно до селян, носили полотняні сорочки поверх штанів – ногавиці. Узимку чоловіки одягали вовняні штани. У Березовах їх називали «холошні» (виготовляли з грубого сукна) і підперізували шкіряним поясом – чересом, що було характерно для місцевих гуцулів. У с. Залісся шляхтичі носили поширені в Західному Поділлі штани, декоровані поперечними складочками від коліна до низу штанини [22].

Шляхта прагнула окремими деталями в одязі виділятися серед селян. У с. Залісся чоловіки вдягали сорочки зі стоячими накрохмаленими комірцями [24]. Ідентифікуючим елементом в одязі шляхти в с. Верхній Березів був відкидний комір, а в селянських сорочках – лише маленький комірець [13]. Головні убори інколи ставали предметом шляхетського гонору.

У с. Залісся шляхтянки зав'язували хустку під бороду, а інші обмотували хустку навколо голови [20]. Шляхтянка із с. Боднарів протестувала проти того, що селянка зав'язала хустку так само, як вона [26]. У селах Березів Нижній та Березів Верхній жінки разом з хусткою носили очіпок, чого не було в сусідніх селах.

Польові матеріали дали змогу встановити громадські відносини між шляхтою і селянами. Часто шляхта й селяни стикалися з подібними проблемами, які їх згуртовували. Є. Комарницька розповідала, що в їхньому с. Комарники шляхта жила мирно з іншими селянами [18]. Зі слів М. Маслагон, довідуємося, що «в с. Ільник шляхта ніколи з хлопами не сварилися, а файно говорили» [20]. Інколи відносини між шляхтою і селянами загострювалися. Так було в с. Верхне Висоцьке, яке розташоване по сусідству із с. Комарники. За словами респондента із с. Комарники, у сусідньому селі була ворожнеча між шляхтою і рустикальними: «Як у церкві котрась з рустикальних одягла хустку як у шляхтянки, то тота готова була здерти з неї» [18]. Тривалі суперечки між шляхтою і мужиками в с. Верхній Березів призвели в 1907 р. до поділу цієї громади на дві – Верхній та Середній Березів. З розповідей відомо, що на Великдень біля церкви мешканці верхньої частини села, «горішнени», вимастили дьогтем кожухи жителям нижньої частини села, «долішненим», що і стало приводом до поділу громади [11, 12].

Стійкі шляхетські традиції, небажання визнавати зміни в суспільстві не дозволяли шляхті навіть у спільній церкві зрівнятися зі своїми односельцями. У багатьох селах Галичини діяли окремі шляхетське та селянське церковні братства, шляхта мала визначені місця в церкві. Шляхетські церковні братства існували в селах Корчин, Верхне Висоцьке, Матків [5; 17; 14]. Жителька с. Корчин А. Корчинська, розповідала, що її батько на початку ХХ ст. був префектом у селі і провізором шляхетського братства [5]. Там, де шляхта виступала монолітним елементом, створювати окремі братства не було потреби. Так було в селах Березовах [10, 12]. С. Комарницька розповідала, що в с. Комарники, незважаючи на окремі церковні братства, селяни і шляхта ходили колядувати на Різдво одні до одних [19].

У багатьох селах у церкві шляхта ставала окремо від селян, вважаючи, що останні через своє походження їй нерівня. У селах Нижнє Гусне, Матків шляхетські родини під час богослужінь займали праву частину церкви, а інші селяни – ліву [15; 14]. Натомість у селах Корчин, Витвиця шляхта стояла з лівого боку храму, а «хлопи» – з правого [5; 2]. При цьому чоловіки стояли спереду, а жінки позаду них як у шляхти, так і в селян, тоді як здебільшого в церквах жінки стоять зліва, а чоловіки справа. Якщо шляхтянка виходила заміж за «хлопа», то вона переходила на протилежний бік у церкві – до чоловіка [14]. Польові дослідження виявили, що в с. Нижнє Гусне Турківського р-ну Львівської обл. нащадки дрібної шляхти і зараз ділять місця в церкві.

Часто шляхта мала свої окремі церковні хоругви – «фани». Інколи під час ворожнечі зі шляхтою селяни спеціально підрізували їх, насміхаючись зі шляхетської гордині. Такий випадок трапився в с. Корчині [3]. У с. Бережниця Шляхетська шляхта прикрашала свій бік у церкві «ружами» (квітами), а селяни – вишитими рушниками [8]. У с. Верхнє Висоцьке шляхта не дозволяла рустикальним у церкві сидати, «в лавку» їх не пускали [18].

Шляхта намагалася укладати шлюби виключно з представниками шляхетських родів, забезпечуючи збереження соціального статусу. Дослідження показали таку тенденцію: у великих шляхетських осередках шляхта одружувалася переважно в межах села. З розповідей респондентів відомо, що село Боднарів було замкнутим, оскільки мало хто одружувався чи виходив заміж у сусідні села [26].

Шляхетський гонор призвів до того, що в с. Ільник шляхтич відмовився женитися на дочці священника, «бо імость була хлоп'яною» [20]. Є. Черчович розповідала, що бабуся, не схвалюючи шлюб її матері з парубком з «хлопів», на прізвище Рик, говорила: «Най кожна свиня пильнує свого валова» [21]. У с. Березів Верхній шляхтянки приспівували:

«Ой червоний бурячок та й червона гичка,
Сватав мене мужичок, а я не мужичка» [13].

У с. Заліссі при «договорі» (так називають сватання на Тернопільщині) розпався «змішаний» шлюб селянина Петра Недокуса і шляхтянки Марії Вербицької через те, що наречений відмовився одяга-

ти на весілля шляхетський костюм. Батько нареченого тоді сказав: «Не треба нам тих “гальок”» [25].

Розповіді респондентів засвідчили, що шляхта святкувала весілля за однаковим із селянами обрядом, який включав усі цикли українського весілля. Весільні атрибути (калач чи коровай, весільне дерево (дереvence), вінок) у шляхти були аналогічними із селянськими, але мали локальні особливості в Галичині. У с. Нижній Березів нареченому, коли він ішов запрошувати гостей, клали в капюшон опанчі завитий у хустину калач. У с. Новосілці обов'язковою умовою було зірвати барвінок для вінка молодих через дірку в калачі. Зелений вінок для нареченої плела і шляхта в цьому селі, і селяни в навколишніх селах, але в першій він був без стрічок [23].

Узагалі в Галичині весільний одяг шляхтянок та шляхтичів характеризувався значною місцевою різноманітністю: в кожному селі був відмінний за окремими елементами весільний костюм. Під час польових досліджень нами виявлено спільну тенденцію у весільному вбранні шляхти для багатьох сіл краю. У таких селах, як Матків, Кульчиці, Верхнє Висоцьке, Нижнє Гусне, Боднарів, Корчин, Бережниця, Збручанське наречена шляхтянка одягала біле плаття з головним убором, схожим на фату, а селянка – народний костюм з вишитою сорочкою, вінком і стрічками. Ця тенденція простежувалася на початку ХХ ст. Весільний одяг став черговим маркером, за допомогою якого дрібна шляхта змогла підкреслити свою відмінність від селян. Біла весільна сукня з фатою була елементом міської моди, якої дотримувалися українські міщани. Цей одяг виражав прагнення шляхти уподібнитися до іншої, зокрема не сільської (народної), а міської культури.

На прикладі весільного вбрання шляхти можна спостерігати взаємні впливи шляхетського і селянського стилів. Зафіксовано, що в с. Комарники фату – «вельон» надягала як наречена шляхтянка, так і селянка, а в навколишніх селах атрибутом нареченої був вінок зі стрічками [18].

Часто весільний одяг був ідентифікаційним елементом, який виділяв шляхетський осередок серед навколишніх сіл. Таким прикладом може бути с. Верхній Березів. Жителька цього села М. Сулятицька роз-

повідала: «У тих всіх сусідських селах, наприклад, Слобода, Люча, Ослави, молоді цілком інакше одягалися, як ішли на весілля просити. Їзда на коні, одягання опанчі з сивою шапкою – то було тільки в Березовах. Ще по-іншому на весіллі завивали молоду: у нас був чепець і біле завивало – такий рантух, який зав'язували знизу під шию, а зверху ще хустку. Так завивали тільки у Березовах» [13]. Особливістю чоловічого весільного вбрання у Березові Верхньому була сукняна опанча, яку надівав тільки наречений – «кнезь». М. Ільницький згадував, що в селі було близько десяти опанч, які люди перепозичали на весілля. Сьогодні інколи їх також надягають на весіллі [10]. За структурою весілля в Березовах було подібне до весілля в сусідніх селах Гуцульщини. Але, зважаючи на відмінне походження мешканців Березовів від селян інших сіл, у весільному обряді шляхти, зокрема вбранні, проявлялися характерні риси.

Отже, при вивченні весільного обряду шляхти простежується нашарування етнічного й соціального аспектів: з одного боку, це було українське весілля за структурою, ритуалами, а з другого, – у весільному вбранні проявлялися соціальні елементи «шляхетства».

Особливу цінність польові матеріали становлять для вивчення соціальної свідомості нащадків дрібної шляхти. Збереження історичної пам'яті серед шляхти безпосередньо залежало від кола спілкування, тобто розмірів шляхетських поселень. У багатьох селах шляхта чи «рустикальні» розселилися в окремих частинах чи кутах. Так, у с. Комарники шляхта оселялась у присілках Буковинка та Закичера, а на хуторі Тростянець мешкали рустикальні [18]. У с. Витвиці шляхетські родини розселилися в центральній частині, а селяни займали місцевість під назвою «Кревець» [1]. Верхню частину с. Нижнє Гусне ще й досі називають «На шляхті» [15]. Порівняно із сусідніми селами Верхній та Нижній Березів, де мешкала переважно шляхта, в селах Березів Середній та Березів Баня було більше селян, через що їхню територію інколи називали «мужиччина» [11].

Польові дослідження виявили цікаву закономірність – процес протиставлення шляхти комусь «чужому» відбувався з меншою інтенсивністю там, де було мало представників іншої групи – «хло-

пів», «мужиків». Таким прикладом є села Березові. На запитання до респондентів про їхню відмінність від «мужиків» вони розповідали про протистояння українців з поляками або наводили приклади відмінності «березунів» (мешканці сіл Березових) від жителів навколишніх сіл – гуцулів [9, 10, 13]. У даному випадку соціальна самоідентифікація набувала національного змісту.

Дослідження різних ареалів розселення шляхти дало підстави для порівняння відмінних проявів цих ідентичностей. Зокрема, в с. Корчині виявлено високий рівень соціальної свідомості, акцентування уваги на шляхетському походженні, натомість у селах Збручанське та Залісся, навпаки, ці почуття були приглушеними [4, 22].

Опитані респонденти першою, а інколи і єдиною ознакою належності до шляхти вказували прізвища, що закінчувалися на *-ський, -цький, -ич, -ук*. Зокрема, в с. Матків це – Матківський, Комарницький, Яворський, Ільницький, Височанський. Зі слів жителя с. Березів Верхній І. Перцовича дізнаємося: «Всі були звичайними селянами, як шляхта, так і мужики. Відрізнялися між собою тільки по фаміліях» [12]. Є. Комарницька розповідала, що шляхта різнилася гербами: Комарницькі, Височанські, Матківські, Ільницькі належали до герба Сас, Созанські – до герба Ворона, а Білинські мали герб Пом'ян [18].

За словами жительки Нижнього Березова О. Геник, «кожний знав для себе, що я є шляхтич, і про це не треба було говорити» [9]. «Часто шляхтичі були біднішими від селян, – згадувала жителька с. Верхнє Висоцьке Т. Стефаник, – але що з того, коли він шляхтич». Вона відзначала згуртованість шляхти: «Вони пахли тов кров'ю, і всьо, вони знають, що то їхня кров» [17]. Залишки шляхетської свідомості зберігаються ще й досі. Зі слів П. Корчинського дізнаємося, що «то сі вкорінило, то довго буде» [4]. А. Ільницька розповідала, що ще й нині інколи нагадують: «ти шляхтичу», але «то за обіду ніхто не має» [14]. А. Корчинська наприкінці розповіді нас запитала: «А що, шляхту хочуть зробити шляхтою?» [5].

Прояви шляхетської свідомості виражалися в гордовитому ставленні шляхтичів до селян. У с. Березів Нижній шляхта називала селян «дев'ятьшкірними», тобто такими, що мали на собі дев'ять прошар-

ків шкіри і були «грубшими» порівняно з витонченою шляхтою [9]. «Мужики почували себе нижчими, а шляхта вищими, – пояснював М. Лазарович, – тому вони не мали нічого проти нас (шляхти)» [11]. Крім того, в с. Березів Верхній відмінне походження надавало шляхті «право обрізати» в селянина відкидний комір на сорочці, який (на думку шляхти) він був не достойний носити [13]. Цікаве визначення взаємин між шляхтою і «хлопами» як «делікатної ворожнечі» дала жителька с. Корчин О. Мелень [6]. Жінка згадувала про випадок, коли «рустикальні» 16 травня святкували скасування панщини, шляхтич у той час працював на городі, то селяни зробили йому збитки, перевернувши воза.

Загалом родичання з шляхтичем було предметом гордості для селянина. «Хлопи» гордилися тим, що потрапляли до шляхетської родини. У с. Витвиці, якщо шляхтянка виходила заміж за селянина, то її шанували [2]. Шляхтича було за честь кликати в куми.

Отже, проведені польові дослідження доповнили джерельну базу цікавими фактами, яких не знайти в жодних документах, та підтвердили факт збереження в українському суспільстві шляхетських традицій.

1. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Ф. 1. Рукописний фонд. Оп. 1. Етносоціальна ідентифікація, культура і побут шляхти в Галичині. Спр. 1. Свідчення Клиник Катерини Рафайлівни, 1931 р. н.; місце народж.: с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Витвиця; освіта: 8 класів школи; працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 2.04.2004 р. у с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
2. Спр. 2. Свідчення Тишківської Розалії Іванівни, 1921 р. н.; місце народж.: с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Витвиця, вул. Лесі України, 11; освіта: 6 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 2.04.2004 р. у с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл., 1 арк.
3. Спр. 3. Свідчення Корчинського Миколи Михайловича, 1934 р. н.; місце народж.: с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Корчин; освіта: 8 класів школи, працював різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.04.2004 р. у с. Корчині Сколівського р-ну Львівської обл., 2 арк.
4. Спр. 4. Свідчення Корчинського Петра Петровича, 1913 р. н.; місце народж.: с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Корчин; освіта: 5 класів школи, працював різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.04.2004 р. у с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл., 1 арк.
5. Спр. 5. Свідчення Корчинської Анастасії Петрівни, 1910 р. н.; місце народж.: с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Корчин; освіта: 5 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.04.2004 р. у с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл., 2 арк.
6. Спр. 6. Свідчення Мелень Ольги Костянтинівни, 1923 р. н.; місце народж.: с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Корчин; освіта: 6 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.04.2004 р. у с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл., 2 арк.
7. Спр. 7. Свідчення Базюк Ярослави Євстахівни, 1924 р. н.; місце народж.: с. Бережниця Калуського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Бережниця; освіта: 5 класів школи; працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. 21.04.2004 р. у с. Бережниця Калуського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
8. Спр. 8. Свідчення Лесюк Анни Іванівни, 1922 р. н.; місце народж.: с. Бережниця Калуського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Бережниця; освіта: 6 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. 21.04.2004 р. у с. Бережниця Калуського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
9. Спр. 9. Свідчення Геник Ольги Василівни, 1919 р. н.; місце народж.: с. Березів Нижній Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Березів Нижній; освіта: 7 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 9.08.2004 р. у с. Березів Нижній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.

10. Спр. 10. Свідчення Ільницького Миколи Степановича, 1919 р. н.; місце народж.: с. Березів Нижній Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Березів Нижній, вул. Центральна; освіта: 5 класів вечірньої школи, працював різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 9.08.2004 р. у с. Березів Нижній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 3 арк.
11. Спр. 11. Свідчення Лазарович Михайла Михайловича, 1919 р. н.; місце народж.: с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Березів Верхній; освіта: 5 класів школи, працював різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 10.08.2004 р. у с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
12. Спр. 12. Свідчення Перцович Івана Івановича, 1914 р. н., місце народж.: с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Березів Верхній; освіта: 3 класи школи; працював різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 10.08.2004 р. у с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
13. Спр. 13. Свідчення Сулятицької Марії Володимирівни, 1933 р. н., місце народж.: с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Березів Верхній; освіта: 8 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 10.08.2004 р. у с. Березів Верхній Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.
14. Спр. 14. Свідчення Ільницької Аполонії Йосипівни, 1909 р. н.; місце народж.: с. Нижнє Гусне Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Матків Турківського р-ну Львівської обл.; освіта: 4 класи школи, працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 18.08.2004 р. у с. Матків Турківського р-ну Львівської обл., 2 арк.
15. Спр. 15. Свідчення Стегури Анни Федорівни 1903 р. н., місце народж.: с. Нижнє Гусне Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Нижнє Гусне; освіта: 5 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 18–19.08.2004 р. у с. Нижнє Гусне Турківського р-ну Львівської обл., 2 арк.
16. Спр. 16. Свідчення Височанського Адріана Івановича, 1938 р. н.; місце народж.: с. Верхнє Висоцьке Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Верхнє Висоцьке; освіта: 8 класів школи, працює дяком у місцевій церкві. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 19.08.2004 р. у с. Верхнє Висоцьке Турківського р-ну Львівської обл., 1 арк.
17. Спр. 17. Свідчення Стефаник Теодозії Іванівни, 1930 р. н., місце народж.: с. Верхнє Висоцьке Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Верхнє Висоцьке; освіта: 6 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 19.08.2004 р. у с. Верхнє Висоцьке Турківського р-ну Львівської обл., 1 арк.
18. Спр. 18. Свідчення Комарницької Євгенії Йосипівни, 1919 р. н.; місце народж.: с. Комарники Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Комарники; освіта: 5 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.08.2004 р. у с. Комарники Турківського р-ну Львівської обл., 3 арк.
19. Спр. 19. Свідчення Комарницької Стефанії Михайлівни, 1923 р. н.; місце народж.: с. Комарники Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Комарники; освіта: 5 класів школи; працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 20.08.2004 р. у с. Комарники Турківського р-ну Львівської обл., 2 арк.
20. Спр. 20. Свідчення Маслагон Марії Юривни, 1926 р. н.; місце народж.: с. Ільник Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Ільник; освіта: 6 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 21.08.2004 р. у с. Ільник Турківського р-ну Львівської обл., 2 арк.
21. Спр. 21. Свідчення Черчович Євгенії Олександрівни, 1920 р. н.; місце народж.: с. Ільник Турківського р-ну Львівської обл.; проживає: с. Ільник; освіта: 5 класів школи; працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 21.08.2004 р. у с. Ільник Турківського р-ну Львівської обл., 1 арк.
22. Спр. 22. Свідчення Бінковської Данути Михайлівни, 1930 р. н.; місце народж.: с. Збручанське Борщівського р-ну Тернопільської обл.; проживає: с. Збручанське; освіта: 4 класи школи; працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 23.08.2005 р.

- у с. Збручанське Борщівського р-ну Тернопільської обл., 2 арк.
23. Спр. 23. Свідчення Зозулі (Розмарневич) Стефанії Франківни, 1926 р. н.; місце народж.: с. Збручанське Борщівського р-ну Тернопільської обл.; проживає: с. Збручанське; освіта: 5 класів школи, працювала різноробочим, пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 23.08.2005 р. у с. Збручанське Борщівського р-ну Тернопільської обл., 3 арк.
24. Спр. 24. Свідчення Берестної Савелії Василівни, 1937 р. н.; місце народж.: с. Залісся Борщівського р-ну Тернопільської обл.; проживає: с. Залісся; освіта: 8 класів школи; працювала різноробочим, пенсіонер. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 24.08.2005 р. у с. Залісся Борщівського р-ну Тернопільської обл., 3 арк.
25. Спр. 25. Свідчення подружжя Недокус Павла Васильовича, 1933 р. н. і Катерини Василівни, 1935 р. н.; місце народж.: с. Залісся Борщівського р-ну Тернопільської обл.; проживають: с. Залісся; освіта: вища педагогічна, працювали вчителями, пенсіонери. Записано Сливкою Л. В. та Сливкою Р. Р. 24.08.2005 р. у с. Залісся Борщівського р-ну Тернопільської обл., 4 арк.
26. Спр. 26. Свідчення Попадюк (Топольницької) Анни Дмитрівни, 1921 р. н.; місце народж.: с. Боднарів Калуського р-ну Івано-Франківської обл.; проживає: с. Боднарів, вул. Т. Шевченка, 21; освіта: 6 класів школи; працювала різноробочим; пенсіонерка. Записано Сливкою Л. В. 4.11.2005 р. у с. Боднарів Калуського р-ну Івано-Франківської обл., 2 арк.